Sa stòria

Sa data de fundatzione de sa bidda nostra non est crara dùbius, in cantu non sunt istadus agatadus documentus uficialis.

De un'anàlisi de su territòriu fata in antis de is bonìficas de su 1933, si podit deduiri chi sa zona de su riu chi currit a curtzu a sa bidda essit istadu unu tempus unu grandu delta chi podiat èsseri retentu licanzuimportanti de is òminis chi aprodaiant pro su mèdiu de su mari, est a nàrriri de is primus chi ant abitadu sa Sardigna.

Su logu prus serente in ui unt istadus rilevadus unus cantus sinnus est Marceddi, ui abbundaiant is oficinas pro sa traballadura de s'ossidiana, e fortzis fintzas in sa bidda nostra esistiant de custas oficinas difatis sunt istadas agatadas puntas de fritzas costruidas cun custu materiali.

De s'època nuràgica teneus novas chi proant s'esistèntzia in su su territòriu de sa bidda nostra de 7 nuraghes. De calicunu faint a reconnosci is ruderis.

Su prus importante era su nuraxu de ”Peppi Tzappus”, chi fiat unu nuraxi cumpostu, est a nàrriri cun prus de una turre, chi s'agataiat in sa regioni de “is codinas”.

Is àterus nuraxis sunt:

Nuraxi “Nuracciolu”, chi s'agataiat in cussa regioni etotu.
Nurax “Fromiga”chi s'agataiat a suba de sa dereta de s’istrada chi giughet a “Bau Angius.
‘àteru nuraxi s'agataiat in ui oe est sitiada sa crèsia.
Un’àteru ancora fiat situadu in ui oe s'agatat sa domu de sartu de is Sennoris Murgia
S'època romana est perìodu ùnicu chi si cunsentit un'anàlisi prus cumpleta, fintzas ca S. Maria de Neapolis lacanati a sa bidda nostra depit pro fortza àiri lassadu carchi arrastru in sa stòria nostra.

Tres sunt is insediamentos Romanus:

Is codinas, in ui si sunt agatadus arrastrus de muratura chi segundu is espertus torrant a artziare a s'època Romana.

S. Pantaleu, in ui, bessida a pìgiu durante sa realizatzioni de una bìngia, urnas cun intro unus cantus restus umanus, distruidas pro manu de genti de paga cussèntzia chi non iant cumprèndiu su valori de is ogetus piagaus.
S. Bàrbara, un'òteru un'insediamentu Romanu. Sunt istadas agatadas, durante sa preparatzione cun s'arau de sa terra pro sa sèmena, is urnas funeràrias cun unus cantus restus umanus. Custas urnas fiant istadas giutas a bidda manigiadas comente stexus pro s'amadrigadura de s'axia.
Si narat chi in custus giassus s'agatarent is fundamentas antigas de su bidda bècia, sinnalis chi non sunt cumproaus de àterus arrastus.

Sa cosa prus dàbile podit èssiri chi nc'aerint *Villas Romanas*, prèmiu de s'imperadori a is ceenturionis pro is prestatzionis issoro durante is sartus militaris.

Chi torrat a artziari a s'època Rumana est fintzas su tzipu chi tenet sa cruxi posta a s'essida de sa bidda in s'istrada pro Uras distruidu de pagu durante un'inciidente istradali.

In su perìodu de is Giuigadus Arcidanu aparteniat a sa regione "Parte Montis" e fadiat parti de sa curadoria de "Bonorcili".

Parrit chi fintzas a sa metadi de su 1300 esisterent dus biddizeddas piticas "Architano Magno" cun una crèsia dedicada a Santu Nigola e "Architano Parvo" cun una crèsia pitica dedicada a Santu Pantaleo.
Fatu cunfirmadu in manera implìcita dae Ugone III re de Arbaree chi in su testamentu suu lassat in eredadi a sa crèsia de "Sant Nicolao de Architano Magno" 20 brebeis e 2 bois.

A pustis de sa metade de su '300 in Sardigna fiant istadus abbandonadus biddixeddas piticas medas e tra custas "Architano Parvo".

Sa paràula Architano diat pòdiri significai a suba de sa bia de s'Arci, est a nàrrere biddixedda a traessu de su cali si arribat a su Monte Arci, logu in ui is òminis de mari furaiant s'ossidiana.

Sa zona nostra si presentaiat difatis còmoda bastanti pro favorèssere sa firma de is nais Barbarescas, esistiat ancora su portu de Neapolis, e is àrabus chi isbarcaiant distruiant totu su territòriu.

De custus piratas si narat chi fiant istadus derrotadus in su giassu “Fossaus” in s’interi de una bardana. Issus  si fiant imbriagadus e non fiant arrènnescius a torrai a s’oru. Is piratas fiant violentus e fadiant dogna arratza de dannu.

Pigaint comenti presoneris piciocheddus, ca fiant prus fàcili de addestrai a sa vida de is piratas.

Si tenet sa nova chi unu de custus pitzocus naradu “Scacciadiavoli”, fiat istadu pigadu dae piticu e fiat devènnidu su peus de is piratas, timidu meda de totus.

Numerosus fiant istados is atacus a banda de is bàrbarou, ma nd'arregordaus tra is àterus.

In su 1563 su corsaru Drugut aiat intentadu diversus isbarcus in su golfu de Aristanis e in su portu de “Marcellino”,atuale Marceddì, nci fiat istètiu unu chertu intre is òminis in pessu chi isbarcadus e una tropa grussa chia fiant torrende de una die de cassa tenta  padentis de “Ercolento” durante su cale Drugut aiat tentu sa peus.

Cuddus fiant annus in calis is biddixeddas fiant atacadas de continu e is abitantes fiant custrintus fatu fatu a torrai a fraigai sa bidda.

S'ùrtima ricostrutzioni parrit siat acontèssida a fùrriu a su 1660 cunfirmada dae is tesis chi pertocant sa crèsia parrochiali.